

Міністерство культури і мистецтв України

РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ НА-
ВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МИСТЕЦТВ І КУЛЬТУРИ

Методика викладання спеціальних
дисциплін

/диригування, інструментівка та читання оркестрових партитур/

ПРОГРАМА

для факультетів народних інструментів музичних вузів

КИЇВ - 1996

Укладач:

ПОПОВА Л.К., в.о. доцента кафедри оркестрового диригування Донецької державної консерваторії ім. С.С.Прокоф'єва

Рецензенти:

ОНУФРІЄНКО А.В., завідуючий кафедрою народних інструментів Львівського Вищого музичного інституту ім. М.В.Лисенка, заслужений діяч мистецтв України, професор.

МІХЕЄВ Б.О., завідуючий кафедрою народних інструментів Харківського інституту мистецтв, заслужений діяч мистецтв України, професор.

Відповідальний за випуск

ВОЛОХОНОВИЧ В.І.

Редактор

МОСКОВЧЕНКО Л.В.

Обсяг курсу - 34 години
з них: I розділ - 20 годин,
II розділ - 8 годин,
III розділ - 6 годин.

Заняття групові

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Повний курс методики складає три самостійні розділи:

I - методика викладання диригування,

II - методика викладання інструментовки,

III - методика викладання читання партитур.

Курс методики викладається лише для студентів, що спеціалізуються з фаху диригування оркестром народних інструментів.

Всі три розділи курсу спрямовані на формування сучасного викладача - фахівця, який володіє методикою викладання, добре усвідомлює, чому навчати і як саме треба навчати, має виразне уявлення не лише про можливі шляхи, але й про мету навчання, на досягнення якої й треба спрямувати зусилля, що допоможе вести педагогічну роботу творчо і цікаво.

До змісту програми входять питання як теоретичного, так і практичного спрямування, бо в музичній педагогіці методичні й практичні проблеми дуже тісно переплітаються, утворюючи між собою єдине нерозривне ціле. Неможливо, наприклад, відокремити теоретичні питання музичної форми від роботи над фразуванням у музичному творі.

Провідним напрямом всіх тем методики має стати принцип моральної відповідальності викладача за професійний розвиток студента, його виховання.

В кінці курсу методики проводиться залік по трьох розділах програми.

РОЗДІЛ I.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ДИРИГУВАННЯ.

Заняття з методики диригування поєднують виклад теоретичного матеріалу з практичним опануванням окремих розділів.

З метою більш глибокого засвоєння матеріалу доцільно залучати студентів до написання рефератів з проблемних питань методики.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№№ тем	Назва тем	Кількість годин
1	Психологічні основи диригування.	1
2	Методика уроків з диригування.	1
3	Методика опанування основ диригентської техніки.	4
4	Методика опанування засобів музичної виразовості.	4
5	Методика нарізного опрацювання фактури музичного твору.	1
6	Метод співставлення в розвитку рухових відчущань диригента.	1
7	Робота в класі над художнім музичним твором.	2
8	Методи роботи з оркестром.	2
9	Отряд навчальної та методичної літератури.	2
10	Семинарські заняття.	2
	Всього -	20 годин.

ЗМІСТ КУРСУ

ТЕМА: Психологічні основи диригування

Формування уявлення про диригування як процес керування колективним відтворенням художнього змісту музичного твору.

Визначальна роль психологічних властивостей особливості в діяльності диригента. Значення розвитку вольових якостей, самостійності та наполегливості студента для опанування навичок диригування.

Методи розвитку міміки й пантоміміки та їх значення для виразовості диригування. Погляд диригента - як важливий засіб, психологічний елемент у спілкуванні диригента з оркестром.

ТЕМА: Методика уроків з диригування

Дотримання індивідуального підходу в процесі планування і навчання та відповідності до вимог і змісту програми предмета диригування.

Три умовних періоди навчання: формування диригентської постави, опанування елементарних прийомів тактування; опанування жестових прийомів передачі засобів музичної виразовості; набуття методичних навичок керування оркестром.

Різні форми і методи ведення уроків на різних періодах навчання.

Будова і зміст початкових уроків. Визначальна роль викладача в початковий період при майже відсутньому домашньому завданні. Доцільність будови розкладу з більш частими, хоч і короткими зустрічами з студентом. Повний контроль за рухами з боку викладача. У музичному матеріалі перевага надається коротким п'єсам та етюдам з яскраво означеним технічним прийомом. Значне місце - вправам.

Будова і зміст уроків другого періоду. Відсутність чітко означених меж у переході до другого періоду. Основна умова - індивідуальна готовність. Особливість уроків у поєднанні роботи по опрацюванню засобів виразовості з розвитком вольових якостей, самостійності, ініціативності майбутнього диригента. Відповідно до змісту уроку поєднання двох форм занять - роботи викладача з студентом і самостійної роботи студента над твором з концертмейстером під контролем викладача. Перевага художнього музичного матеріалу при використанні вправ та етюдів. Значна увага домашньому завданню.

Будова і зміст уроків в оркестровому класі. Нескладність і фактурна відповідність перших оркестрових творів. Допомога в плануванні та організації оркестрової репетиції. Надання чітких орієнтирів у перших спробах студента. Опанування методичних засобів ведення репетиції. Дотримання такту при зауваженнях під час роботи студента з оркестром. Докладний аналіз проведеної репетиції.

ТЕМА: Методика опанування основ диригентської техніки.

Аналіз будови диригентського апарата, його складових частин - невід'ємна частина процесу опанування основ диригентської техніки. Формування навичок диригентської постави, умінь грамотно розпоряджатись своїм апаратом відповідно до його природи та естетичних норм мистецтва.

Освоєння різних позицій рук та їх зміни під час диригування.

Розвиток навичок ритмічного відчуття. Виконання вправ на співставлення різних ритмічних заповнень долі (дуоль, тріоль, квартоль), шляхом розподілу на кожен фазу жестом по одному, по два, по три звуки визначеної пульсації.

Аналіз властивостей диригентського жесту - основного засобу в інформативній системі диригування. Формування "співучої руки", відчуття звукової наповненості.

Тактування - як складова частина процесу диригування, його метроритмічна основа. Різні методи опанування диригентських схем. Запобігання "манірності", надуманості малюнка схеми. Відповідність малюнка схеми артикуляційним особливостям музичного твору.

Доцільність та художня виразовість - головна умова у виборі прийомів утримування диригентської палички.

Освоєння прийомів ауфтактування на основі дихання - як першого елемента ауфтактової системи.

ТЕМА: Методика опанування засобів музичної виразовості

Робота над темпом. Методи опрацювання диригентських прийомів впливу на темп та його зміни. Розвиток відчуття залежності темпу від швидкості чергування жестів.

Прийоми поступових та раптових змін темпу. Складність виконання як дуже повільних, так і дуже швидких темпів. Метод збільшення, або зменшення рахувальної долі для зручності керування темпом. Методична доцільність опанування спочатку помірних темпів. Дотримання принципу зменшення маси жесту при збільшенні темпу.

Виконання вправ та етюдів на різні зміни темпу.

Робота над динамікою.

Методи опрацювання прийомів передачі різних відтінків динаміки. Взаємозв'язок між амплітудою, обсягом жестів та динамікою твору. Застереження від можливих темпових порушень при зміні амплітуди жестів. Напруження та інтенсивність у відображенні динаміки.

Виконання вправ та етюдів на різні види динаміки.

Робота над артикуляцією.

Роздільний метод опрацювання всіх видів артикуляції. Розвиток чуття відповідності диригентського жесту особливостям музичного синтаксису. Розвиток чуття зонної природи штриха, його найтонших градацій.

Виконання вправ та етюдів на різні види артикуляції.

Робота над фразуванням.

Опрацювання прийомів звуковедення, сполучення окремих звуків на основі функціональної визначеності: "від - до", "перед ікт - ікт - пост ікт". Відтворення змістових зв'язків між елементами мотиву при одночасному виявленні кульмінаційних опор більш широких елементів музичної форми: фраз, речень, періодів. Необхідність досконалих теоретичних знань елементарної будови музичної форми, її структури та функціональної ролі її елементів для свідомого процесу фразування.

Застосування агогічних, артикуляційних, інтонаційних засобів фразування.

Жестові відображення інтонаційних особливостей твору - необхідна умова виразного диригування. Відповідність жесту висоті регістру, напряму мелодійного руху, тембрового забарвлення.

Прийоми агогічних змін темпу. Набування темпового відчуття, робота з метрономом. Запобігання порушень основного темпу.

ТЕМА: Метод нарізного опрацювання фактури музичного твору

Необхідність поступового освоєння музичного твору по окремих голосах та фактурних шарах. Можливість більш глибокого опрацювання елементів фактури.

Значення методу для розвитку слухової уваги, здатності охоплювати слухом партитурну вертикаль. Можливість перенесення управління з одного голосу на інший.

Метод нарізного опрацювання - дійовий засіб у запобіганні диригування лише мелодичними голосами, пошук жестів, об'єднуючих мелодичні голоси в акомпанемент.

ТЕМА: Метод співставлення в розвитку диригента

Співставлення - як основний метод виховання аналітичних здібностей студента, здатності до контролю і самоконтролю. Заходи порівняння жестів на основі контрасту.

Значення методу для розвитку рухових відчуттів, розуміння змістовності диригентської техніки, здатності до диригентського бачення партитури.

Виконання вправ на різні види співставлення:

співставлення артикуляційних прийомів;
співставлення ритмічних тривалостей;
співставлення різних видів ауфтактів;
співставлення образно-емоційного виразу, інші
співставлення...

ТЕМА: Робота в класі над художнім музичним твором

Подібність методичних прийомів роботи над художнім твором всіх виконавських фахів.

Загальне ознайомлення. Аналіз партитури за авторськими і виконавськими позначками щодо характеру темпу, динаміки, особливостей фактурного викладу. Вибір метричної одиниці тактування.

Основні відомості про автора і місце п'єси в його творчості. Спроби самостійного зорового прочитання нотного тексту - важливий засіб розвитку внутрішнього слуху.

Докладне вивчення твору. Доцільність застосування методу нарізного опрацювання музичної фактури твору. Умовне відокремлення деталей від цілого, технічне опрацювання окремих елементів фактури, аналіз і відбір головних засобів музичної виразовості в тимчасово ізольованій роботі над художнім виконанням окремих фрагментів п'єси, використання допоміжних методів вивчення тощо.

Пошук мануальних прийомів у передачі ритмічних особливостей, визначення голосів для ритмічної опори. Вибір і чергування між собою різних темпів, застосування різної динаміки артикуляції та інших співставлень - як пошук виразовості рухів, відповідності особливостям твору. Виявлення будови музичної фрази: показ кульмінацій та змістових зв'язків мотиву, перспективи музичного руху, потяг до кульмінаційних опор. Доцільність використання допоміжного технічного матеріалу - вправ, етюдів, з метою кращого опанування технічного засобу, запобігання штамів. Поєднання окремих елементів фактури на основі єдиної метроритмічної пульсації твору. З'єднання засвоєних уривків у горизонтальному русі музичної тканини. Фразування значних розділів музичного твору. Уважне ставлення до виразовості, змістовності жестової мови.

Цілісне оформлення твору. Підсумовування попередньої роботи - програвання цілого твору у відповідних темпах та

засобах виразовості. Прагнення до технічної точності, художньої свободи і логічно-емоційної насиченості жестів. Загострення художнього почуття, фантазії, натхнення і намагання надати виконанню рис артистизму.

ТЕМА: Методи роботи з оркестром.

Організація репетиційного процесу та його суттєвість.

Три стадії роботи з оркестром: підготовка до репетиції, репетиційний процес, концертний виступ.

Докладна самостійна робота над партитурою. Складання плану репетиції відповідно до кількості репетиційного часу, складності виконуваного твору, професійної майстерності і виконавчого рівню оркестру, а також типу оркестрової репетиції (коректурна, ординарна, прогонна, генеральна).

Основні стадії роботи над художнім твором: загальне ознайомлення, детальне опрацювання складних місць у сповільнених або повільних темпах. Дотримування нотного тексту, ритму, динаміки, артикуляції, фразування, уваги на якість звука, змістовність фразування, органічність підходу до головних кульмінацій тощо.

Диригентські методи спілкування та інформування.

Метод мовного пояснення - один з основних репетиційних прийомів. Основні вимоги - чіткість, лаконічність, образність. Метод сольфеджування або наспівування вимагає чистого інтонування, виразовості. Метод жестового спілкування - основний і підсумовуючий диригентський прийом.

Відчуття часу, додержання загальних принципів драматургії: кожна репетиція повинна мати свій початок, кульмінаційну вершину і логічне завершення, загальну динаміку розвитку; продовження попередньої роботи в наступних репетиціях.

ТЕМА: Огляд навчальної та методичної літератури.

Короткий огляд теоретичних та методичних праць з проблем диригентського мистецтва, аналіз викладу основних тем. Доцільність самостійного опрацювання методичних та теоретичних робіт і написання коротких рефератів з найбільш важливих питань навчання.

РОЗДІЛ II.

МЕТОДИКА ВИКЛАДЕННЯ ІНСТРУМЕНТОВКИ

З метою кращої підготовки студентів до викладання предмета інструментовки в музичному училищі заняттям курсу бажано надати більш практичного характеру: виконувати різні види аналізу музичних творів, рекомендованих для включення в індивідуальні плани; аналізувати класичні зразки інструментовок творів для народного і для інших складів оркестрів; порівнювати авторські партитури з клавірними перекладами; складати плани інструментовок різних типів музичної фактури тощо.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№№ тем	Назва теми	Кількість годин
1	Музична фактура та методи її перекладу для оркестру народних інструментів	2
2	Методи інструментування для різних складів ансамблів та оркестрових груп	1
3	Методи інструментування для повного складу оркестру народних інструментів	1
4	Методи перекладу симфонічних творів	1
5	Складання та аналіз індивідуальних планів	1
6	Огляд навчальної та методичної літератури	1
7	Підсумкове заняття	1
	Всього -	8 годин

ЗМІСТ КУРСУ

ТЕМА: Музична фактура та методи її перекладу для оркестру народних інструментів.

Необхідність знань закономірностей процесу інструментування, особливостей викладу оркестрової фактури для оволодіння навичками інструментовки.

Особливості інструментовки творів монодичного складу.

Вивчення прийомів одноголосного викладу мелодії; вивчення прийомів подвоєння (дублювання): унісонних, октавних, черезоктавних, триоктавних. Виявлення динамічного центру звучання мелодії прийомами подвоєння більшою

кількістю інструментів, інструментів з більшими динамічними можливостями та іншими прийомами.

Особливості інструментовки творів поліфонічного складу.

Приділення уваги поліфонії підголосного типу - як близькій до викладу підголоскових елементів у народній музиці.

Особливості викладу музичної фактури гомофонного складу.

Дотримання основних принципів інструментування "чистого" та "мішаного" складу: першочергове значення мелодичного компонента; ясність і точність у викладі гармонічних голосів - вимоги класичного голосоведення.

Практичне застосування методів педалізації та фігурації - як методів збагачення музичної тканини оркестрової фактури. Виконання практичних робіт на складання різних видів педалі та фігурації.

Оволодіння методикою утворення оркестрового фону та акомпанементу при ведучій ролі баса.

Застосування методів творчого викладу музичної фактури при перекладанні фортепіанних, баянних, хорових та інших творів для народного оркестру.

Ознайомлення з основними принципами інструментування сольних, вокальних та інструментальних творів у супроводі народного оркестру.

ТЕМА: Методи інструментування для різних складів ансамблів та оркестрових груп.

Інструментування для малих складів - як методична необхідність поступовості опанування засобів інструментовки.

Особливості інструментування для однорідних ансамблів (дуети баянів, тріо бандур тощо).

Особливості інструментування для мішаних складів (дует сопілка - цимбали, кобза - баян).

Доцільність різних поєднань. Відповідність творів особливостям ансамблевого складу.

Особливості інструментування для різного складу трієстих музик. Урахування традицій народного викладу музичних творів.

Використання оркестрових груп як самостійного ансамблевого складу. Значні можливості у використанні різних прийомів подвоєння, поєднання тощо.

ТЕМА: Методи інструментування для повного складу оркестру народних інструментів.

Необхідність досконалих знань технічних та художніх можливостей інструментів оркестру, володіння прийомами аналізу та викладу оркестрової фактури для успішного вирішення завдань інструментовки.

Сприймання всього інструментального складу оркестру як єдиного цілого. Вміле використання прийомів подвоєння мелодичного і басового голосів, приділення уваги голосоведенню, прагнення до класичних прийомів.

Підготовка вступу кожної оркестрової групи, обумовленість логікою загального розвитку.

Дотримання основних принципів викладу горизонталі: кожен голос повинен звучати в тому тембрі, регістрі та динаміці, які найбільш відповідають його виразивим можливостям.

Додержання основних принципів викладу вертикалі: всі голоси, які звучать одночасно, повинні добре прослуховуватись; утворюючи гармонічне ціле, голоси повинні досягти у своєму звучанні повної злитості.

ТЕМА: Методи перекладу симфонічних творів.

Виконавські можливості симфонічного та народного оркестрів, їх принципові відмінності. Доцільність перекладу обраного твору.

Дотримання загальних принципів перекладу: збереження основних рис фактури оригіналу; відображення засобами народного оркестру особливостей тембрової сторони партитури; збереження динамічних співвідношень, відображення динамічного розвитку симфонічного твору. Вирішення означених проблем комплексно, у взаємодії.

Дбайливе ставлення до авторського задуму, колориту, стилю твору.

ТЕМА: Огляд навчальної та методичної літератури.

Необхідність постійного ознайомлення з навчальною та методичною літературою.

Спільність законів викладу оркестрової музики всіх видів та складів для оркестрів народної, духової, симфонічної музики. Доцільність опрацювання класичних праць з інструментовки

для симфонічного, естрадного, духового оркестрів. Робота з методичною літературою для різних видів народних оркестрів.

Написання рефератів з метою ознайомлення з кращими зразками праць в галузі інструментовки.

ТЕМА: Складання та аналіз індивідуальних планів.

Важливість планування у навчальній процесі. Органічне поєднання програмних вимог з індивідуальними можливостями кожного студента училища.

Вибір творів для інструментування у відповідності до планових завдань навчання. Аналіз складності творів та методи роботи над їх подоланням. Виявлення найбільш типових помилок.

Аналіз програмних вимог з курсу інструментовки у музичному училищі. Складання відповідних до програми умовних індивідуальних планів, як можлива форма контролю теоретичних та методичних знань студента вузу.

РОЗДІЛ III МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЧИТАННЯ ОРКЕСТРОВИХ ПАРТИТУР

Доцільно поряд з викладом основного тематичного матеріалу запроваджувати аналіз та програвання за інструментом найбільш типових уривків з партитур різних фактурних складів; залучати студентів до написання клавирів (8 - 16 тактів) з партитур різного інструментального та фактурного складів тощо.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№№	Назва тем	Кількість годин
1	Методичні прийоми перетворення оркестрової фактури у фортепіанну	2
2	Методика уроків з читання партитур	1
3	Складання та аналіз індивідуальних планів	1
4	Огляд навчальної та методичної літератури	1
5	Підсумкове заняття	1
	Всього -	6 годин

ЗМІСТ КУРСУ

ТЕМА: Методичні прийоми перетворення оркестрової фактури в фортепіану

Необхідність знань особливостей суто оркестрового викладу музичних творів. Аналіз партитур за функціональною значущістю елементів оркестрової фактури.

Творчий підхід до процесу перетворення.

Визначення основних методичних прийомів перекладу оркестрової фактури: вилучення подвоєнь мелодичного та басового голосів; проминання малосуттєвих, другорядних елементів оркестрової фактури; зміна взаємного розташування середніх голосів гармонії; заміна широкого розташування акордів тісним; заміна контрасту тембрів контрастом регістрів; заміна оркестрової педалі педаллю фортепіано та інші прийоми перетворення.

ТЕМА: Методика уроків з читання партитур.

Формування навичок читання партитур (читання знизу вгору, охоплення зором оркестрової вертикалі, виявлення основних функціональних планів, сольфеджування окремих партій, тощо) - як основний зміст уроків.

Докладне пояснення прийомів перетворення оркестрової фактури. Знайомство з особливостями запису ансамблевих та оркестрових партитур. Важливість знань з інструментовки для тембрового відтворення твору.

Використання різних форм уроку: читання за інструментом, прослуховування запису з партитурою в руках, читання в чотири руки, зорове читання партитур тощо. Залежність форми уроку від періоду навчання та індивідуальних можливостей студента.

Читання хорових та ансамблевих партитур по окремих голосах. Поступовість у наростанні чисельності рядків.

Перехід до читання повної партитури лише зі студентами, які добре засвоїли прийоми читання окремих оркестрових груп.

Застосування прийомів сольфеджування окремих голосів для студентів, що погано володіють технікою гри на фортепіано.

Ведення уроків з чітко визначеним завданням, аналізом та обґрунтуванням рекомендованих прийомів перекладу. Розвиток

музичного мислення, здатності до різних методів аналізу музичного твору.

Контроль за виконанням домашнього завдання. Роз'яснення найбільш раціональних засобів самостійної роботи.

ТЕМА: Складання та аналіз індивідуальних планів.

Сприяння чіткого і доцільного планування навчального процесу успішності навчання.

Додержання основних педагогічних принципів у виборі програмних творів: педагогічна доцільність, художня змістовність, індивідуальна необхідність.

ТЕМА: Огляд навчальної та методичної літератури.

Короткий огляд теоретичних та методичних праць з проблем навчання читанню оркестрових партитур.

Аналіз методичних посібників, призначених допомогти у викладанні предмета читання партитур на відділеннях народних інструментів музичних училищ.

Дотримування програмних вимог з урахуванням індивідуальних можливостей кожного студента - рівня його музично-теоретичних знань, володіння навичками гри на фортепіано.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

До розділу I - Методика викладання диригування.

- Багриновский М. Дирижерская техника рук. М. 1947.
Вейнгартнер Ф. О дирижировании. Л. 1927.
Вуд Г. О дирижировании. М. 1958.
Ержемский Г. Психология дирижирования. М. 1988.
Казачков С. Дирижерский аппарат и его постановка. М. 1967.
Кан Э. Элементы дирижирования. М. 1980
Канерштейн М. Вопросы дирижирования. М. 1965, 1972.
Колесса М. Основы техники диригування. К. 1960.
Кондрашин К. О дирижерском искусстве. Л. -М. 1970.
Кофман Р. Виховання диригента: психологічні особливості. К. 1986.
Малько Н. Основы техники дирижирования. М. -Л. 1965
Маркевич И. Искусство дирижирования в наше время В кн.

Исполнительское искусство зарубежных стран. Выпуск 5, М. 1970.

Мусин И. Техника дирижирования. Л. 1967.

Мусин И. Воспитание дирижера. Л. 1987.

Мюнш Ш. Я дирижер. М. 1960.

Ольхов К. Теоретические основы дирижерской техники. Л. 1984.

Пазовский А. Записки дирижера. М. 1966.

Пигров К. Руководство хором. М. 1964.

Поляков О. Язык дирижирования. К. 1987.

Поляков О. Некоторые особенности семиотики дирижирования. К. 1975.

Птица К. Очерки по технике дирижирования хором. М. 1948.

Разумный І. Практичний посібник з диригування. К. 1959.

Сивизьянов А. Проблемы мышечной свободы дирижера. М. 1983.

Тимофеев Ю. Руководство для начинающего дирижера: опыт изложения основных элементов техники дирижирования. М. 1933, 1935.

До розділу II - Методика викладання інструментовки.

Анисимов Б. Практическое пособие по инструментовке для духового оркестра. Л. 1979.

Василенко С. Инструментовка для симфонического оркестра. М. 1952.

Горчаков С. Практическое пособие по инструментовке для духового оркестра. М. 1962.

Гуцал Д. Инструментовка для оркестру українських народних інструментів. К. 1988.

Зряковский Н. Общий курс инструментоведения. М. 1963.

Іванов П. Оркестр українських народних інструментів. К. 1981.

Клебанов Д. Естетичні основи інструментовки. К. 1972.

Клебанов Д. Искусство инструментовки. К. 1972.

Мальтер Л. Таблицы по инструментоведению. М. 1964, 1966, 1972.

Тихомиров Г. Инструменты русского народного оркестра. М. 1983.

Пшенишній Д. Инструментовка для оркестру народних інструментів. К. 1985.

Пшенишній Д. Аранжування для народних інструментів. К. 1980.

Римский-Корсаков Н. Основы оркестровки. М. 1946.

Рогвель-Левинский Д. Современный оркестр. М. 1953.

Чулаки М. Инструменты симфонического оркестра. М. 1962, 1972.

Шахматов Н. Инструментовка для оркестра русских народных инструментов. Л.-М. 1985.

Шипаков Ю. Инструментовка для оркестра народных инструментов. М. 1970.

До розділу III - Методика викладання читання партитур

Аносов М. Практическое руководство по чтению партитур. М.-Л. 1951.

Вольф О. Хрестоматія по чтению партитур. М. 1958.

Онуфрієнко Л., Дяк І., Сливінський Я. Читання партитур для народних інструментів. К. 1989.

Полтавцев И., Светозарова М. Курс чтения хоровых партитур. М. 1958.

Таранов Г. Курс чтения партитур. М. 1939.

Фортунатов Ю., Барсова И. Практическое руководство по чтению симфонических партитур. М. 1966.

Чайкин Н. Курс чтения партитур для оркестра русских народных инструментов. М. 1967.